

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МУЗИКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Постановка проблеми. Особливу увагу в сьогоденній теорії і практиці виховання дітей науковці приділяють проблемі індивідуального розвитку дитини. Відомо, що „індивідуальний підхід” як принцип навчання і виховання дітей, завжди був присутній у педагогіці, проте його сутність залишається відкритим питанням для подальших наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Означена проблема є складною, подекуди суперечливою і в теоретичному аспекті і в практиці її реалізації. Її досліджували психологи (Б.Ананьєв, Б.Бехтерєв, Л.Виготський, П.Гальперін, Д.Ельконін, О.Запорожець, Г.Костюк, О.Леонтєв, В.Мерлін, Б.Теплов; фізіологи (І.Павлов); філософи (Дж. Локк, Г.Спенсер, Р.Штейнер); класики педагогіки (Я.Коменський, М.Монтессорі, А.Макаренко, Й.Песталоцці, С.Русова, В.Сухомлинський, К.Ушинський); сучасні вчені і науковці (А.Богуш, Г.Дикопольська, Т.Степанова, Т.Суржук, Я.Ковальчук, Н.Литвина, К.Щербакова та ін.).

Без урахування індивідуальних особливостей дітей навіть майстерно вибудований педагогом вплив не дає очікуваного результату. Вивчення індивідуальних особливостей дошкільників ґрунтується на усвідомленні того, що змістова, характерологічна індивідуальність дитини вибудовується на тлі ампліфікацій (за О. Запорожцем) специфічно дитячих видів діяльності і закріпленні різних відтворювальних та регулятивних функцій (відчуття, сприймання, пам'ять, уява, мислення). Головна умова повноцінного розвитку індивідуальності – забезпечити оптимальну свободу дитини в різних видах діяльності та спілкування з оточенням, побудоване на розумінні, терпимості, доброті та любові.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття сутності поняття „індивідуалізація” та визначення її ролі в музичному вихованні дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглянемо супутне поняття феномена „індивідуальний підхід”, а саме – „індивідуалізація” навчання і виховання дітей.

Індивідуалізація (individuation) – 1) термін, що використовувався К. Юнгом для позначення процесів інтеграції протилежно спрямованих елементів особистості на шляху перетворення її в єдине ціле; 2) виділення особистості або особи за її індивідуальними властивостями [10, с. 174]; процес самореалізації, в результаті якого особистість прагне знайти індивідуальність; врахування в процесі навчання індивідуальних особливостей учнів у всіх формах і методах, незалежно від того, які особливості і в якій мірі враховуються [4, с.99]. Індивідуалізація – 1) процес розвитку особливостей особистості, пошук засобів і способів для прояву своєї індивідуальності; 2) принцип педагогічної діяльності, що припускає створення умов або

соціокультурного навчального середовища для максимально вільної реалізації задатків індивідів, організації індивідуально-орієнтованої допомоги дітям [2, с.114].

Проблема індивідуалізації в навчанні є однією з актуальних на сучасному етапі. Її теоретичною розробкою передбачений комплексний підхід до навчання, який поєднує фронтальні, колективні, групові та індивідуальні форми, методи і засоби. За педагогічними словниками, індивідуалізація навчання – організація навчально-виховного процесу, коли при виборі способів, прийомів, темпу навчання враховуються індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їхніх здібностей до навчання [6, с. 221]; індивідуалізація навчання, ґрунтуючись на глибокому знанні вчителем індивідуальних особливостей, духовного світу кожного учня, сприяє розвитку пізнавальних здібностей всіх учнів, враховує їх нахили й інтереси, різне ставлення до навчання, до окремих навчальних предметів [1, с. 142].

Основоположною умовою розвитку суті категорії „індивідуалізація навчання” став прийнятий для нас підхід багатьох теоретиків (Н.Бочарова, Р. Буре, В.Давидов, П.Гальперін, О.Леонтьєв, Н.Менчинська, С.Рубінштейн, Д.Ельконін) до проблеми навчання, який визначається філософським положенням про психіку як особливу форму відображення дійсності.

Під індивідуалізацією в широкому розумінні мислиться „виокремлення особистості чи особи (індивідуума) за її відмінними властивостями; прийняття до увагу особливостей кожної одиниці під час вивчення сукупності предметів або явищ” [8, с. 244].

У педагогіці індивідуалізацію навчання розглядають як організацію навчального процесу, за якої вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності учнів, рівень розвитку їхніх здібностей до навчання, або як „загальну цілеспрямовану систему вивчення, проектування особистості і здійснення проекту її формування в процесі навчально-виховної роботи в колективі” [9].

Однак у теорії і практиці дошкільного виховання є ще багато невирішених проблем. Однією з таких актуальних проблем, на наш погляд, є проблема індивідуалізації навчання в дошкільному навчальному закладі, а у зв'язку з цим і розробка ефективних методів і прийомів навчання різним видам музичної діяльності: слухання музики, співи, музично-ритмічні рухи, гра на дитячих музичних інструментах. До цього часу в методиці музичного виховання в ДНЗ відсутні чіткі показники музичного розвитку дітей дошкільного віку. Досить часто рівень музичного розвитку визначається виходячи, передусім, з обсягу, суми окремих знань, у той час як розвиток забезпечується системою цих знань. Учені переконані, що саме систематизоване навчання, яке носить розвивальний характер, особливо важливе у зв'язку з розвитком у дітей пізнавальних інтересів, формуванням уміння проявляти зусилля волі в процесі музичної діяльності. Необхідність індивідуалізації навчання викликається тим, що рівень підготовки і розвитку здібностей до навчання в усіх дітей неоднаковий. Індивідуалізація навчального процесу створює умови для поглиблення знань, впливає на ставлення дітей до

навчання. Під час групової роботи встановлюються тісні контакти між музичним керівником і дитиною, а також між самими дітьми, створюється більше можливостей для вираження емоційних потреб, пізнавального інтересу, для здійснення допомоги кожній дитині. Індивідуальні форми роботи дозволяють ефективніше враховувати всі індивідуальні якості дитини. Поєднання різних форм організації навчального процесу, їх взаємопереходи виступають як механізми просування кожної дитини на більш високий рівень у своїй навчальній діяльності [3].

Серед всіх видів мистецтва найемоційнішим за своєю природою є музика (Б.Асаф'єв, Н.Ветлугіна, Г.Єрмакова, І.Знаменська, В.Медушевський, Є.Назайкинський, О.Радинова, А.Сохор, Б.Теплов, К.Тарасова, В.Холопов, В.Цукерман та ін.) – це космос мистецтва, вона оволодіває здібністю безпосередньо втілювати світ душевних переживань людини, багатоманітну гамму її почуттів і настроїв. За своїм змістом музика це – художня модель людських емоцій. Зміст музики служить відображенням реальної дійсності в специфічних музичних образах, за допомогою яких здійснюється пізнання емоційно-естетичного світу людей. На думку психологів (Г.Бреслав, Л.Долинська, Т.Кричківська, В. Мухіна, З.Огороднійчук, О. Скрипченко та ін.), вже у старшому дошкільному віці дитина має високий рівень розумового розвитку, а також великі пізнавальні резерви. Цей вік надзвичайно важливий з огляду тих змін, які відбуваються в розвитку дитини. Мовленнєвий розвиток дозволяє дитині наприкінці дошкільного віку перейти до контекстного мовлення, що дає можливість передати свої враження від почутої музики чи пісні, від побаченого таночка або від чудової гри дитячого оркестру. Сприймання стає осмисленим, цілеспрямованим, аналітичним і сприяє кращому розумінню дитиною явищ та подій.

Залучаючи дитину до музично-образного втілення в різних видах музичної діяльності, ми звертаємо увагу на те, що в пісні можна передати різноманітність почуттів, в грі – образи персонажів, діючи з музичними іграшками, зобразити таке звучання, яке буде нагадувати певні життєві ситуації. Таким чином, перед дитиною розкривається образний бік музичного мистецтва, і вона сама включається в безпосередню діяльність, оволодіває різноманітними інтонаціями, використовує дитячі музичні інструменти, рухається під музику, засвоює доступні їй способи втілення найпростіших музичних образів. У процесі музичної діяльності і набуття досвіду виникає поступове моральне, естетичне вдосконалення дітей, розвиток музикальності (у процесі сприймання музики), починаючи з найпростіших слухових навичок до самостійних творчих проявів.

Музична діяльність дітей дошкільного віку – це різні способи й засоби пізнання дітьми музичного мистецтва (а через нього – довкілля й самого себе), за допомогою яких здійснюється музичний і загальний розвиток [7, с. 56].

Якість музичних творів, які звучать у дитячій аудиторії, повинна відповідати найвищим вимогам художності, оскільки перші враження дуже важливі для всієї наступної музичної діяльності. Від якості виконання музичних творів, адресованих дітям, залежить їхнє сприймання. Окрім того,

виконуючи музичні твори, педагог повинен враховувати вікові особливості і можливості дітей. Досвід слухання музики має велике значення для діяльності сприймання. Розвиток сприймання музики знаходить своє відображення в програмах дошкільного навчального закладу в розділі „Слухання музики”.

Відтак, у співах, як і в інших видах діяльності, дитина може проявити своє ставлення до музики. Спів впливає на загальний стан організму дитини, викликає реакції, пов'язані зі змінами кровообігу, дихання. П. Анохін, вивчаючи вплив мажорного і мінорного ладу на слухача, дійшов висновку, що вміле використання мелодії, ритму та інших виразних засобів музики може регулювати стан людини. Правильно поставлений спів організує діяльність голосового апарату, зміцнює голосові зв'язки, розвиває приємний тембр голосу. Співи, розвивають координацію голосу і слуху, покращують дитяче мовлення. Спів з рухами формує хорошу поставу [5, с. 98]. Співи – найбільш доступна і масова форма музичного виховання. Основні вимоги до пісні, написаної для дітей, – це доступність тексту, засобів музичної виразності та художніх образів. Дошкільники легко сприймають і усвідомлюють вокальні твори завдяки єдності слова і музики. Пісенний текст допомагає зрозуміти зміст музики і полегшує засвоєння мелодії.

Окремим проблемам музично-рухового розвитку старших дошкільників присвячено низку психолого-педагогічних праць учених. Серед них проблеми музично-ритмічного виховання дітей в музично-руховій діяльності (А.Зіміна, М.Палавандішвілі); розвитку музичальності, певних музичних здібностей у дітей за допомогою різних засобів – ігор, танців, хороводів, вправ, етюдів та відповідного репертуару (С.Науменко, С.Руднева, К.Тарасова та інші); формування навичок виконання музичних рухів, методів і прийомів розучування їх з дітьми (Н.Ветлугіна, Е.Вільчковський, О.Кенеман та інші); формування музично-рухової творчості дошкільників (С.Акішев, О.Горшкова та інші).

Заняття ритмікою сприяють поглибленню в дітей музичних знань, розширенню світогляду, розвивають музичні здібності, творчу уяву та мислення. Вони допомагають дітям полюбити музику та емоційно відгукуватися на неї. У дошкільному віці під впливом навчання і виховання здійснюється розвиток дитини (відбувається удосконалення відчуттів, сприймання, наочних уявлень). Саме в цей період інтенсивно розвивається музичний слух і відчуття ритму.

Музична творчість активізує фантазію дитини, сприяє досягненню самостійно поставленого завдання, пошуку форм для втілення свого задуму, сприяє навчанню, кращому засвоєнню пісень, танців, ігор, хороводів. Діти старшого дошкільного віку спроможні самостійно складати невеличку партитуру для оркестру: після прослуховування п'єси, пропонують окремі фрагменти виконувати на тих чи тих музичних інструментах, проявляють свою індивідуальність достатньо яскраво.

Висновки. Таким чином, творчі імпровізації збагачують процес навчання: проблемні ситуації сприяють закріпленню і вільному застосуванню засвоєного. Діти старшого дошкільного віку охоче імпровізують пісні,

придумують свою мелодію на заданий текст. Вони здатні створювати мелодії різного характеру: веселі, спокійні, маршоподібні. Відзначимо, що всі завдання і вправи повинні проводитись в ігровій формі, щоб діти не відчували ніякого насильства з боку педагога, почували себе вільно і були задоволені своїми результатами. Музика розвиває дитину розумово, а також розвиває її емоційну сферу.

Характеризуючи музичну діяльність, її види, призначення, зміст кожного виду, доречно було б підкреслити багатогранні взаємозв'язки, які встановлюються між ними і дозволяють вирішувати загальні завдання естетичного виховання і розвитку дитини.

Проблема індивідуалізації навчально-виховного процесу з музичного виховання в роботі ДНЗ є однією з найактуальніших проблем реформування сучасної дошкільної освіти. Вирішення у вітчизняній дидактиці зумовлено її гуманізацією освітніх процесів і базується на вимогах, виражених у принципах індивідуалізації навчання і виховання – враховувати індивідуальні й типологічні особливості дітей.

На сучасному розвитку України як суверенної держави впровадження принципів індивідуалізації навчання в систему дошкільної освіти має велике значення тому, що є потенційним вирішенням поставлених перед сучасним дошкільним закладом більш високих вимог до розвитку громадян, їх природних нахилів і здібностей, а, в цілому, до збагачення інтелектуального потенціалу народу, його духовності та музичної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У.Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Дошкольное образование. Словарь терминов / сост. Н.А.Виноградова и др. – М.: Айрис-пресс, 2005. – 400 с.
3. Ковальчук Я.И. Индивидуальный подход в воспитании ребенка / Я.И.Ковальчук. – М.: Просвещение, 1981. – 127 с.
4. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М.Коджаспирова, А.Ю.Коджаспиров. – Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н / Д: Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.
5. Музыкальное воспитание дошкольников: пособие для студ. пед. ин-тов, учащихся пед. училищ и колледжей, муз. руководителей и воспитателей дет. сада / под. ред. О.Радыновой. – М.: Просвещение: Владос, 1994. – 223 с.
6. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України Ярмаченка М.Д. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
7. Радынова О.П. Музыкальное воспитание дошкольников: ученик / О.П.Радынова, А.И.Катинене, М.Л.Палавандишвили. – М.: Академия, 2000. – 240 с.
8. Словарь иностранных слов / под. ред. И.В.Лехина, С.М.Локшиной, Ф.Н.Петрова. – М.: ГНИИНС, 1955. – 300 с.
9. Степанова Т.М. Індивідуалізація і диференціація навчання математики дітей дошкільного віку: моногр. / Т.М.Степанова. – К.: Вид. „Слово”, 2006.

– 205 с.

10. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник. – Х.: Прапор, 2005. – 640 с.

АНОТАЦІЯ

Лісовська Т.А. Індивідуалізація в процесі навчання музики дітей старшого дошкільного віку. У статті розкривається сутність поняття „індивідуалізація”, її роль у музичному вихованні старших дошкільників. Звертається увага на питання організації навчально-виховного процесу відповідно до індивідуальних відмінностей дітей.

Ключові слова: індивідуалізація, музичне виховання, діти старшого дошкільного віку, творчість.

АННОТАЦИЯ

Лисовская Т.А. Индивидуализация в процессе обучения музыки детей старшего дошкольного возраста. В статье раскрывается сущность понятия «индивидуализация», ее роль в музыкальном воспитании старших дошкольников. Обращается внимание на вопросы организации учебно-воспитательного процесса в соответствии с индивидуальными различиями детей.

Ключевые слова: индивидуализация, музыкальное воспитание, дети старшего дошкольного возраста, творчество.

SUMMARY

Lisovska T.A. Individualization in teaching older preschool children music. The article reveals the concept „individualization essence”, its role in musical education of senior preschool children. The author pays attention to the questions of training-educational process organization due to children individual differences.

Key words: individualization, musical education, preschool-age children, creativity